

Ο Φίλωνας

I

Γεννήθηκα. Χωρίς σημεία και τέρατα απ' αυτά που προσιωνίζονται την έλευση κάποιου μεγάλου. Εκτός αν οι μύθοι γεννιούνται με αναδρομική ισχύ. Αν γράφω αυτή την «αυτοβιογραφία» είναι για να διαλύσω μάλλον κάποιους δικούς μου μύθους. Κατά καιρούς πίστεψα σε διάφορα, όσο και αντίθετα πράγματα. Δε μετανιώνω γι' αυτό, στο βαθμό που κάτι τέτοιο είναι απλώς ένα σημείο μιας πορείας. Άλλωστε, τα μισά απ' όσα πιστεύω τώρα θα μου φαίνονται αστεία στο μέλλον.

Θα 'πρεπε όμως να ξεκινήσω απ' την αρχή για να φανεί ότι τούτες οι τυχαίες σχέψεις έχουν μια αλληλουχία, τουλάχιστον χρονική.

«Κατήγετο από πλουσίαν και ευγενή οικογένειαν», θα σημείωναν οι βιογράφοι μου, αν έκαναν τον κόπο να υπάρξουν. Αυτό σημαίνει ότι ο παππούς, πατρόθεν, ήταν πρόσωπο του αυτοκράτορα, δηλαδή είχε όλα τα προσόντα να προκόψει και τελικά να γίνει θύμα του επόμενου. Στην εποχή του η Ρώμη άλλαζε αυτοκράτορες όσο συχνά αλλάζει όψεις το φεγγάρι. Το χειρότερο που είχε να κάνει κανείς ήταν να είναι φίλος κάποιου απ' αυτούς. Ο γιος του –ο μπαμπάς μου– διείδε τον κίνδυνο κι έχει γλιτώσει για την ώρα. Το λάθε βιώσας δεν είναι φιλοσοφική αρχή, είναι καθημερινό σωσίβιο.

Η μαμά είναι κι αυτή από μαρμάρινα σαρόνια και σε πολλά πήρε, ως φαίνεται, τη θερμοκρασία αυτού του ευγενούς υλικού. Πιθανώς δε χρειάζονται περισσότερα για να δηλώσω ότι δεν είναι η μεγάλη μου συμπάθεια. Διασταύρωση κάποιας αμφίβολης ελληνοανατολικής προέλευσης, είχε κατορθώσει ως την εφηβεία της να πάρει όλη την πνευματική μόρφωση που χρειάζονται τα παιδιά των πλουσίων για να ξεχωρίζουν απ' τα φτωχά και την αντίστοιχη διαφθορά, για να 'ναι πιο σαφής ο διαχωρισμός... Ένωθε τη ματαιότητα της ζωής και σίγουρα θα είχε ονειρευτεί μια ιδανική αυτοκτονία, την οποία ανέβαλλε για το μέλλον.

Ύστερα ο πατέρας της –ένας έμπορος σιτηρών που τάιζε τη μισή Ρώμη και άφηνε στην πείνα την άλλη μισή– διέταξε μετά από κάποιο βάρυ δείπνο:

—Αρκετά γύρισε! Κάνε μια θυσία στην Παρθένα Άρτεμη και παντρέψου το Γάιο Μάιο Κουτουλιάνο!

Αυτή, που ήξερε το ύφος του μπαμπά σε συνδυασμό με το ρωμαϊκό δίκαιο, προτίμησε να μη χάσει τα προνόμια της προίκας. Δεν είπε τίποτα. Κι επειδή κατά το νόμο η σιωπή της γυναικός θεωρείται συναίνεση –δεν ξέρω αν η πολυλογία θεωρείται ακούργημα–, η συμφωνία έκλεισε. Άλλωστε ο Γάιος, ήδη στα σαράντα του χρόνια, ήταν τόσο αγαθός, που ο γάμος θα 'μοιαζε με νομική πράξη απελευθέρωσης. Έκανε μια θυσία ευχαρίστησης, την οποία οι ιερείς σοφά ονομάζουν τελετή εξαγνισμού, στην Παρθένα Άρτεμη και σώθηκε.

Μετά από εννιά μήνες γεννήθηκε η Κλαυδία –ή Κλαίρη–, του λόγου μου. Βιαστικός ο μπαμπάς, ανυπομονούσε να βγάλει γιο, να τον ονομάσει Γάιο το νεότερο, να τον μυήσει έγκαιρα στα μυστικά της συλλογής των φόρων, ώστε, όταν αυτός κλείσει τα μάτια του, να 'ναι σίγουρος ότι ο κόσμος συνεχίζει να προχωράει κανονικά, όπως ορίζουν οι απαρασάλευτοι νόμοι των θεών και των ανθρώπων. Δεν το πέτυχε όμως, βγήκε θηλυκό, και περίμενε να συνέλθει η μαμά να ξαναδοκιμάσει.

Όσο γι' αυτή, αφού με βύζαξε μια-δυο βδομάδες για να μη

χάσω τίποτα απ' το μητρικό φίλτρο, με παράδωσε στη μαύρη δούλα με την εντολή να με επιστρέψει μόλις γίνω πέντε χρονών, και κάλεσε τρεις αισθητικούς για να διορθώσουν τη σιλουέτα της.

Έτσι η μικρή Κλαυδία μεγάλωσε μ' όλη την αδιαφορία που χρειάζεται κάποιος για να γίνει αργότερα διάσημος ή απλώς προβληματικός. Δε θυμούμαι πολλά απ' τα πρώτα δυο-τρία χρόνια της ζωής μου, πράγμα που μπορεί να σημαίνει ότι δεν αποτελώ κάποια μεγάλη εξαίρεση για την ευφυΐα μου. Οπωσδήποτε θα έπινα το γάλα της νεαρής μαύρης, που παράδοξα το θεωρούσαν θρεπτικότερο κι όχι δηλητηριώδες. Το μικρό μαυράκι, που είχε έρθει στον κόσμο λίγες μέρες πριν από μένα, θα είχε νιώσει τους βαθύτατους νόμους που κυβερνούν τον κόσμο. Πέρα απ' αυτό θα το βασάνιζα αρκετά, καθώς άρμοζε στην καταγωγή μου. Το παιχνίδι που προτιμούσα να παίζω μαζί του ήταν η βασιλίσσα, όπου έπρεπε να υπακούει τυφλά στις διαταγές και βέβαια δεν του 'τυχε ποτέ να παίζει άλλο ρόλο απ' αυτόν του υπηκόου. Τώρα υποπτεύομαι ότι ανήκει σε κάποια χριστιανική αίρεση απ' τις πιο φανατικές, και θα 'ταν παράξενο να μην ανήκε.

Όσο για τον μπαμπά, τελικά δεν κατόρθωσε να κάνει τον πολυπόθητο γιο. Το θέμα του ανύπαρκτου Γάιου του νεότερου έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην παραπέρα ανάπτυξή μου. Από τα πέντε κιόλας χρόνια μου πήρα πολλά απ' τα στοιχεία που δικαιωματικά ανήκαν σε κείνον, και ήταν όλα μάλλον αρνητικά. Η σκιά ενός επιθυμητού γιου, κυρίως όσο το όνειρο γινόταν απραγματοποίητο, κυριαρχούσε στο σπίτι, και φορτώθηκα πολλές απ' τις φιλοδοξίες, τις επιθυμίες, τα όνειρα και τη μόρφωση εκείνου.

Οχτώ χρονών είχα κιόλας τέσσερις δασκάλους που πάλευαν να γεμίσουν το μυαλό μου με τη σοφία της Ρώμης και της Ελλάδας. Ο μπαμπάς είχε τη γνώμη πως οι δάσκαλοι δεν έπρεπε να είναι δούλοι για να μη μεταφέρουν δουλοπρεπή νοοτροπία στο παιδί. Μεγάλη σκέψη αυτή για το απλό μυαλό του μπαμπά, στο οποίο χωρούσε μόνο η αύξηση της αποτελεσματικότητας στη συλλογή των φόρων, αλλά με τέτοια διπλωματία που να μην ερεθίζεται ο έπαρχος, η τοπική ψυχή του αυτοκράτορα.

Ζώντας σ' ένα τεράστιο σπίτι, όπου οι γονείς μου βλέπονταν όσο σπανιότερα μπορούσαν, ρίχτηκα στη μόνη λύση που μου απόμεινε, στη μελέτη, μη έχοντας τίποτα άλλο να κάνω απ' το να γίνω το καμάρι των δασκάλων μου. Αυτά τα χρόνια –από τα έξι ως τα δώδεκα– ήταν η περίοδος τη μεγάλης μου πνευματικής ανάπτυξης και της απέραντης μοναξιάς. Όλοι έλεγαν ότι αν ήμουν αγόρι –πάλι η ίδια ιστορία– θα μπορούσα να γίνω μέχρι και διευθυντής της Σχολής.

Η ψυχική απομόνωση από πρόσωπα, που παραδοσιακά έπρεπε να με αγαπάνε, μ' έκλεισε στον εαυτό μου, γύρισε όλη τη ζωή μου προς τα μέσα. Οι άνθρωποι με θαύμαζαν ακριβώς γι' αυτό που δεν ήθελα να γίνω: το σοβαρό, ήσυχο, διαβασμένο, ντροπαλό κορίτσι.

Πιστεύω ότι άρχισα να βγαίνω απ' αυτό τον αναγκαστικό λήθαργο γύρω στα δεκατέσσερα. Το ημερολόγιό μου εκείνης της εποχής, που τελικά σε μια κρίση το έκαψα, ήταν ένα ξέσπασμα οργής, να σπάσω το καβούκι και να πεταχτώ έξω. Ός τότε ήμουν το αγροκόριτσο που έπρεπε να είμαι, χωρίς καθόλου στήθος, και φοβόμουν ότι είχε πιάσει η ευχή του πατέρα μου να κάνει γιο. Αλλά απότομα, μέσα σε μερικούς μήνες, διαφεύστηκε: το κορμί μου φούντωσε όπως τα δέντρα την άνοιξη. Ένιωθα αμηχανία που οι άνδρες με κοίταζαν στο δρόμο σαν να με έγδυναν, εμένα που σχεδόν κανένας δε μου είχε ρίξει δεύτερη ματιά.

Δε με ένοιαζε ν' ακολουθήσω κάποιο δρόμο, το ρεύμα ήξερε μόνο του την πορεία. Αρκετά είχα παίξει το ρόλο της μικρής σοφής μέσα απ' την απομόνωση. Τώρα ήθελα να γίνω σαν όλους, χωρίς σκοπούς, χωρίς ιδέες: θα ερχόταν μετά η ζωή και θα 'βραζε μόνη της τους νόμους. Τελικά είχα ακολουθήσει μια πολύπλοκη, κουραστική πορεία για να φτάσω στο σημείο που έφταναν όλοι χωρίς να καταβάλουν καμιά προσπάθεια: αδιαφορούσα για τα πάντα.

Η απαρχή, όπως θα μπορούσε να μαντέψει καθένας, είχε ερωτική προέλευση. Ήξερα ότι ο δάσκαλος της μουσικής ήταν ε-

ραστής της μητέρας. Δεν ήμουνα πια το αφελές πλάσμα που έβλεπε πέντε και καταλάβαινε ένα. Έβλεπα πέντε και καταλάβαινα περισσότερα. Από την άλλη μεριά, η μητέρα σπάνια φυλαγόταν όπως παλιά, σαν να 'θελε να δοκιμάσει μέχρι πού θα πήγαινε η ανοχή κι η αντοχή των άλλων.

Ήταν η πρώτη φορά που πλησίαζα άντρα κι αυτός ήταν ο Νίκωνας, ο γιος του μουσικοδιδάσκαλου, ένα πλάσμα είκοσι χρόνων κενότητας. Η σχέση μου μαζί του κάπου με βόλεψε. Ίσως ν'ακολουθούσα το δρόμο της μητέρας μου κι αυτό ήταν το χαρακτηριστικό μονοπάτι απ' όπου έπρεπε να περάσω. Ίσως να 'ταν μια εκδήλωση μίσους, γιατί ήταν ο πιο σίγουρος τρόπος να το μάθει. Ίσως ακόμα να 'θελα να δω τις αντιδράσεις της, όταν θα το μάθαινε. Παρατηρώ ότι για κάθε θέμα έχω έτοιμες πάνω από μια απαντήσεις κι αυτό μπορεί να σημαίνει ότι θέλω να συσκοτίσω την αλήθεια.

Πάντως η πρώτη φορά δεν είχε τίποτα το ιδιαίτερο και δεν ξέρω πού βρίσκουν οι ποιητές το ρομαντισμό της. Εκτός αν είχα επιλέξει τις συνθήκες, ώστε να την κάνουν τέτοια. Γυρνώντας στο δωμάτιό μου εκείνο το βράδυ, ένοιωθα πως η ζωή μου είχε αλλάξει. Είχε πάρει ένα μονοπάτι που δεν ήξερα πού οδηγούσε, αλλά δεν είχε πολλή σχέση με βιβλία και φιλοσοφίες.

Δεν ξανάκουσα τίποτα για κείνον. Η αυτοκρατορία είναι αρκετά μεγάλη για να κρύψει οποιονδήποτε κι εγώ δεν είχα καμιά διάθεση να φάξω. Είχα καταφέρει να συνδέσω με το τυχαίο μια σημαντική –λένε– στιγμή της ζωής, κι αν δε μετανιώνω γι' αυτό είναι γιατί δεν έχει πια κανένα νόημα.

Ακόμα και ασήμαντα γεγονότα μπορεί να παίξουν σημαντικό ρόλο στη ζωή μας. Το ότι τώρα ποζάρω για το άγαλμα, που ποιος ξέρει τι συνέπειες θα 'χει στη ζωή μου, ξεκίνησε από μια φιλονικία του Νικοσθένη στην άλλη άκρη του κόσμου, που τον ανάγκασε να έρθει εδώ. Αυτές οι συμπτώσεις γίνονται κάθε μέρα και κάθε μέρα η ζωή μας μπορεί να παίρνει άλλο δρόμο, μ' όλο που μπορεί να μην το καταλαβαίνουμε.

Καμιά φορά αναλογίζομαι ότι οι σκέψεις αυτές δεν είναι παρά

τα αφελή γεννήματα της φαντασίας ενός ανώριμου κοριτσιού που δεν μπορεί να καταλάβει τίποτα. Σε δυο χρόνια θα μου φαίνονται όλα αστεία και ηλίθια, όπως μου φαινόταν οι σημειώσεις των δώδεκα ή των δεκατεσσάρων χρόνων. Η ηλικία δε φαίνεται να μας κάνει «πιο» σοφούς, αλλιώς ο κόσμος θα 'πρεπε να 'ναι γεμάτος από γνωστικούς σαραντάρηδες. Αν η σοφία μεγάλωνε με τα χρόνια και μπορούσε να μεταβιβαστεί, καθώς λένε οι δάσκαλοι, σε τρεις γενιές το πολύ, όλοι θα 'μασταν τόσο σοφοί που θα 'χαμε φτιάξει την κοινωνία των μακάρων.

Όσο για μένα, το ημερολόγιο αυτό είναι η μοναδική πνευματική μου ενασχόληση των τελευταίων τριών ετών και σίγουρα δεν είναι ό,τι θα περίμεναν από ένα παιδί-θαύμα. Ίσως να 'ναι ο παλιός εαυτός μου που, όσο κι αν νικιέται απ' τον καινούριο, πάντα είναι ικανός να απαιτήσει κάποια ψευτοϊκανοποίηση. Για την ώρα τούτο το ημερολόγιο –που θα 'πρεπε να ονομαστεί νυχτολόγιο, γιατί γράφεται σχεδόν πάντα στο φως του λυχναριού– αποτελεί το σανό που θα αναχαράξει για κάμποσο, και πολύ του πέφτει.

Η ζωή προχωράει στο δρόμο που έχει μόνη της χαράξει τα τελευταία δυο χρόνια. Ίσως να μην πρόκειται για δρόμο, παρά για ρεύμα, κι ίσως να μην τον έχει χαράξει, αλλά όσο παράξενος κι αν είναι ο εαυτός μας πρέπει να του φερόμαστε με σεβασμό, γιατί είναι ο μόνος που έχουμε.

Θα νόμιζε κανείς ότι τρέφω κάποιο τρομερό μίσος για τη μητέρα. Δεν είναι αλήθεια. Ενώ δεν έχουμε έρθει σε ρήξη, υπάρχει μια αδιαφορία που είναι χειρότερη. Αλλά έτσι είναι οι σχέσεις της μητέρας: μου φαίνεται ότι είναι ανίκανη να μισήσει όσο και να αγαπήσει. Το μόνο που ζητάει με πάθος είναι να την αφήνουν ήσυχη.

Αντίθετα με τον μπαμπά που είναι κλασικός Ρωμαίος, η μητέρα έχει κάτι το ανατολίτικο. Είναι μια αποτυχημένη διασταύρωση από σκοτεινές φυλές που καμιά δεν μπορεί να δαμάσει την άλλη. Μου θυμίζει δυο παλαιστές, που για μια στιγμή ακινητοποιούν ο ένας τον άλλο κι η ακινησία προκύπτει από την εξά-

ντληση, όχι από την υποταγή του ενός. Πολλές φορές νομίζω ότι το μαντεύω από τους σχεδόν αδιόρατους μικροσπασμούς στο πρόσωπό της, που πρέπει να τους ξέρεις χρόνια για να μπορείς να τους μεταφράσεις.

Ο μπαμπάς δε φαίνεται να 'χει την ικανότητα να διαβάζει τους ανθρώπους και κυρίως να τους κρίνει. Ο άλλος είναι γι' αυτόν ό,τι λέει, εξόν στα φορολογικά, όπου, κατά τεκμήριο, ψεύδεται. Θα πρέπει να τονίσω ότι η αντιπάθειά μου δεν οφείλεται στο ότι η μητέρα μου είχε, κυρίως κατά το παρελθόν, διάφορους εραστές. Από καιρό κάποιος Ρωμαίος φιλόσοφος είχε πει ότι η σύζυγος που έχει μόνο έναν εραστή είναι υπόδειγμα ηθικότητας κι αυτό το ξέρουν όλοι οι εραστές και οι μισοί σύζυγοι – κυρίως αυτοί που διάλεξαν όμορφη γυναίκα, που, όπως η Ρώμη, πρέπει να ανήκει σε όλους. Η κατηγορία μου είναι βαθύτερη: είναι ανίκανη ν' αγαπήσει οτιδήποτε, εκτός από τον εαυτό της... Στο στάδιο που άρχισα ν' ανακαλύπτω τον κόσμο και να 'χω την απαίτηση να 'ναι καλός, ευτυχισμένος και με κατανόηση, η μητέρα ήταν η πρώτη και μεγαλύτερη απογοήτευση.

Προσπαθώ τώρα να σκεφτώ ποια ήταν τα βασικότερα γεγονότα της ζωής μου από τότε που άρχισα ν' ανοίγω τα μάτια μου στη ζωή και να τα κλείνω στα βιβλία. Ήταν βέβαια το συμβάν με το Νίκωνα, που προσπάθησα να περιγράψω. Ήταν ακόμα η ενασχόλησή μου με τη γλυπτική, το ποζάρισμα για το άγαλμα της θεάς και βέβαια ο Ακουίνος.

Όσο κι αν αυτά δε μοιάζουν σπουδαία, η ζωή μου αυτά τα χρόνια είχε μεγάλες εσωτερικές αλλαγές. Ο κόσμος μου γκρεμίστηκε και φτιάχτηκε απ' την αρχή κάνα δυο φορές και μάλιστα τόσο διαφορετικός, που όσοι με ήξεραν παλιότερα είχαν την εντύπωση ότι είχαν να κάνουν με άλλο πρόσωπο.

Ασφαλώς είχα γίνει, και είμαι, αρκετά αμοραλίστρια, ώστε να δικαιολογείται ότι είμαι παιδί της εποχής μου. Και το κακό με τον αμοραλισμό είναι πως όσο περισσότερο τον σκέφτεσαι τόσο λιγότερο άδικο του βρίσκεις. Οι θεοί είναι καλοί μόνο για τους αφελείς και τους κωμωδιογράφους. Υπάρχουν καμιά πενήνταριά

μειονότητες στην πόλη μας –ένα μωσαϊκό απ’ όλους σχεδόν τους λαούς της αυτοκρατορίας–, καθεμιά με τους θεούς της, τα δόγματα και τις τελετουργίες της. Αν δεν είναι κανείς αφελής ή συμφοροντολόγος βγάζει αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι σαρανταεννιά είναι λάθος. Φυσικά μπαίνουμε στα χωράφια της ανθρωπίνης ιλαροτραγωδίας όταν ερευνούμε την εκάστοτε πεντηκοστή.

Οι θεοί, η οικογένεια και η ίδια η Ρώμη είναι περισσότερο φαντάσματα παρά αρχές, αλλά οι άνθρωποι σ’ όλες τις εποχές πίστευαν σε φαντάσματα και δε βλέπω κανένα λόγο γιατί πρέπει να πάψουν τώρα.

Στη μανία μου να πιαστώ από κάπου, γιατί στην αρχή πίστευα ότι αυτός ο κόσμος δεν μπορεί, έπρεπε να ’χει κάποιον πιαστήρι για να κρατηθείς, αρπαζόμουνα από το ένα και το άλλο και συχνά πήγαινα από τη μια άκρη στην άλλη. Μια εποχή βρέθηκα σε κάποια μυστικιστική οργάνωση –κι έχει δεκάδες τέτοιες η πόλη μας, η οποία, καθώς λένε, γέννησε μια λογική σχεδόν πριν από χίλια χρόνια–, όπου μπορούσαμε, λέει, να επικοινωνούμε με τους νεκρούς και να μαθαίνουμε για τη μοίρα του κόσμου – και τη δική μας. Στην αρχή με είχε συνεπάρει η νέα εμπειρία: *Βέδου, Ζάμφ, Χθών, Πλήκτρον, Σφίγξ, Κνάβι, Χθύπτης, Φλέγμω, Δρώψ*, που υποτίθεται ότι αποτελούν πανάκεια για κάθε νόσο αν ειπωθούν από το κατάλληλο πρόσωπο μετά από μια πολύωρη τελετή. Τώρα το μόνο που φαίνεται να αληθεύει από τους ισχυρισμούς για τη δύναμή της είναι ότι έχει από δύο σχεδόν φορές κάθε γράμμα της αλφαβήτας. Ή τα λεγόμενα εφέσια γράμματα, α, β, ρ, α, ξ, α, ς τῶ χνούφι, η άλλη λυδία λίθος, το ίδιο θαυματουργή όσο τα διασπάσματα, ήγουν τα μαγικά ερωτικά φίλτρα, αν κανείς τύχει ποτέ να έχει προβλήματα με το άλλο φύλο. Αλλά η μύησή μου δεν κράτησε πολύ. Σαν γνήσια –τρόπος του λέγειν– Ελληνορωμαϊκά κατάλαβα νωρίς ότι, αν είναι να υπάρχει κάποια λύση, δεν πρόκειται να ’ρθει απ’ τον άλλο κόσμο, ούτε από τα διασπάσματα.